

Merkez Çevre Paradigması ya da Emperyalizmin Yapısal Kuramı

İçeriği Yazan: [e atagül](#) [1] Zaman: Çar, 14/09/2011 - 12:19

Yazar: Erhan ATAGÜL

Sitede eski yazılar arasında gezinirken Asım Us'un 'Merkez Ülke Milliyetçiliği ile Çevre Ülke Milliyetçiliği Arasındaki Fark' adlı yazısını gördüm ve okumaya başladım. Yazının ana konusunu oluşturmadığından olsa gerek 'merkez-çevre' olgusuna pek değinilmemişti.

Bunun üzerine, site içerisinde bir arama yaptım ve konu üzerine teorik manada hemen hemen hiçbir şey yazılmadığını gördüm. Bu yazı, sitenin bu yönündeki eksikliğini gidermek adına mütevazı bir çabadır.

Kavramların Soy Kütüğü

Bağımlılık olgusu 1940'ların ikinci yarısında Latin Amerikalı siyaset bilimciler tarafından ortaya atılmış bir görüştür. Kuramın geliştirilmesi, Marksist-Lenisist emperyalizm teorisinin günceli açıklamadaki yetersizliğinden ve ileride değinmeye çalışacağım bir takım eksikliklerinden dolayıdır. Şöyle ki, Marksist teoriye göre, emperyalizm bütünüyle iktisadi bir meseledir ve emperyalizmin iktisadi koşulları ortadan kalkarsa, bunun doğal bir sonucu olarak emperyalizm olgusu da yok olacaktır. Ancak bu konuyu biraz bekletmekte yarar var.

Yaklaşık dört yüzyıldır dünyanın baskın sistemi kapitalizmdir. On altıncı yüzyılda doğan, on yedi ve on sekizinci yüzyılda emekleme evresini geride bırakıp on dokuzuncu yüzyılda tüm dünyayı etkisi altına alan kapitalizm, geçtiğimiz yüzyılda da bir takım farklılıklar yaşayarak etkisini sürdürmüştür. Bunun

aksi de beklenemezdi, çünkü kapitalizm, kendi içyapısı gereği, yayılmacı olmak zorundaydı ve öyle de oldu. Sistemin en temel kuralı, pazarda satış üstünlüğünü elinde bulunduran tarafın daha fazla kar etmesi olduğundan, bazı ülkeler diğerlerine göre çok daha yüksek bir oranda gelişme gösterdiler. Zaman içinde, ekonomik açıdan gelişen ülkeler bu gelişimlerini diğer alanlara da taşıdılar elbette, böylece uluslar arası sistemde her türlü etkileşimin kurallarını kendi çıkarları doğrultusunda belirlemeye başladılar. Dünya pazarındaki avantajlı durumları, ileri bir sermaye birikimi aşamasına varmış ülkelerde üretim güçlerinin daha hızlı gelişmesini sağladı. Bunun sonucu olarak gelişmiş kapitalist ülkeler tekelleri güçleri olarak siyasal ve iktisadi kontrollerini yabancı ülkelere yayma olanağını elde ettiler. İşte bu süreç gelişmiş sömürgeci ulusların oluşturduğu 'merkez' ülkeler ile sömürge ve sömürülen ulusların oluşturduğu 'çevre' ülkeler şeklinde odaklaşan günümüz dünya iktisadi ve siyasal yapısını meydana getirdi. 1

Bu süreçlerin sonunda ortaya dikey etkileşimli iki kutuplu bir dünya çıktı. Bu dikey etkileşim, iki yönlü olarak, 'bağımlılık' ve 'emperyalizm' terimleriyle açıklanabilir. Bu bağlamda, 'bağımlılık', çevrenin merkez ile olan ilişkisinin temel niteliği olarak belirir; 'emperyalizm' ise merkezin çevre ile olan ilişkisinin temel niteliğidir.

Merkez-Çevre Sistemi

Sistemin temelde dört aktörü vardır. Merkez ve çevre uluslar kendi içlerinde de merkez ve çevre olmak üzere ikili bir yapı oluştururlar. Dolayısıyla bu dört aktör şu şekilde oluşur;

1. Merkez ülkenin merkezi
2. Merkez ülkenin çevresi
3. Çevre ülkenin merkezi
4. Çevre ülkenin çevresi

Bu aktörler arasında bir takım etkileşimler ve çıkar uyumu ve çatışmaları vardır. Burada, uyum ve çatışmayı belirleyen etmen, genel bir başlık altında, yaşam düzeyi olarak nitelenebilir. Yaşam düzeyi, aktörler arasındaki etkileşim sonucunda aktörlerin lehinde ve aleyhinde olan değişimlere göre, uyumu ya da çatışmayı belirler. Şöyle ki, en basit anlatımıyla, oyunun baş aktörü Merkez ülkenin merkezidir. Bu grup, Merkez ülkenin çevresini, zaten kendi ulusal gücüyle kontrol etmektedir fakat aynı zamanda, uluslar arası çıkarlar bağlamında da, Çevre ulusun merkezi aracılığıyla, Çevre ulusun çevresini de kontrol etmektedir. Bu kontrol ediş, Çevre ülkenin merkezi için de yararlıdır. Sömürü çevreye yansıtıldıkça Çevre ulusun merkezi de kendi yaşam koşullarını, Merkez ulusun merkezine paralel olarak, koruyup geliştirebilecektir. Böylece, Merkezin merkezi ile Çevrenin merkezi arasında, açıkça bir 'çıkart uyumu' durumu söz konusudur. Öte yandan, iki merkez arasında böyle bir uyum söz konusuyken iki çevre adına aynı şeyleri söylemek mümkün değil. Onların arasında, görünürde uyum ya da çatışmadan söz edilemez. Bir çeşit bağlantısızlık durumu vardır. Bu bağlantısızlık, iki merkez tarafından bilinçli olarak oluşturulur ve aslında meselenin özü de tam buradadır. Çıkart uyumu içerisinde olan iki merkez, kendi yaşam koşullarının garantisini iki çevrenin birbiriyle ittifak oluşturamamasında bulur. Eğer, her iki çevre tarafından da böyle bir ittifak yönünde bir çaba içerisinde bulunulursa, merkez ve çevre ulusun merkezleri, bu girişimi daha baştan yok etmek için siyasal ve iktisadi güçlerini kullanırlar ve hatta bu yolda, açıkça şiddet uygulamaktan da çekinmezler.

Meseleye yalnızca merkez ve çevre uluslar olarak baktığımızda ise bu defa çıkart uyumu yerine çıkart çatışması olduğunu söyleyebiliriz. Yani, merkezin merkezi ile çevrenin merkezi arasında çıkart uyumu olmakla birlikte iki ulus arasında bu durum söz konusu değildir. Bu da açıkça şunu gösterir ki, Merkez ülkenin merkezi, Çevre ülkenin merkezini yalnızca söz konusu çevre ülkeye nüfuz edebilmek, orada iktisadi ve siyasal bir güç olarak varlığını sürdürmek için kullanır. Çevre ülkenin merkezi, Merkez ülkenin merkezinin varlığı için bir çeşit emniyet sübabı, onun dünya gettosundaki müttefikidir.

İki ulusun kendi içyapılarına baktığımızda, merkez ülkenin içinde çıkart uyumsuzluğu çevre ülkeye nazaran daha azdır. Yani, iki ulusun merkez ve çevreleri arasındaki sosyo-ekonomik fark, çevre ülkede çok daha fazladır. Bunun en temel nedeni, elbette ki, merkez ülkenin zengin olması ve uluslar arası pazarda iş yapmasıdır. Böylece, merkez ulusun çevre uluslarda iş yapması sonucu kendi ülke sınırları içine akıttığı paranın bir kısmı Merkezin çevresine gitmektedir. Tabi ki, burada, merkeze akan paranın, merkez ve çevre arasındaki dağılım oranından söz etmeye pek gerek yoktur. Pastadan büyük çoğunluğu merkez alır, çevreye ise görece olarak çok daha küçük oranda bir pay düşer. Fakat,

yine de, merkezin çevresindeki olası huzursuzlukları yok etmeye yetecektir bu. Çünkü, Marks'ın uzun yıllar önce söylediği 'kaybedecek bir şeyi olmayan' proletarya yoktur artık. Aksine, çevre ulusun çevresiyle kıyaslandığında oldukça lüks yaşam süren bir sınıf oluşmuştur. Dolayısıyla, daha önce 'görünürde' bir bağlantı yoktur dediğimiz iki ulusun çevresinde, aslında, yapısal anlamda, merkez ulusun çevresi yönünde bir çıkar uyumsuzluğu söz konusudur.

Bu etkileşim ve sonuçlarını maddeler halinde özetlersek;

1. Merkez ulusun merkezi ile Çevre ulusun merkezi arasında bir çıkar uyumu vardır.
2. Çevre ulusun içinde Merkez ulusta olduğundan daha fazla çıkar uyumsuzluğu vardır.
3. Merkez ulustaki çevre ile Çevre ulustaki çevre arasında çıkar uyumsuzluğu vardır.2

Emperyalizmin Yapısı

Emperyalizmin sadeleştirilmiş bir tanımını yapmaya çalışırsak eğer, onun, Merkez ülkenin Çevre ülke üzerinde egemenlik sağlaması olduğu söylenebilir. Bu egemenlikte, açıktır ki, bir çıkar uyumsuzluğu vardır. İki ulus arasındaki etkileşim daima bir tarafın lehine gelişmektedir ya da en iyi ihtimalle eşit bir gelişme söz konusudur. Ancak eşit gelişme yanıltıcı bir kavramdır. Merkez ulusun büyümesinin yüzde oranıyla çevre ulusun büyümesinin yüzde oranı aynı dahi olsa, matematik verilerden fiili duruma geçtiğimizde, gelişmenin, yine Merkez ulus lehine olduğu görülecektir.

Peki, emperyalizmin çarkları nasıl dönmektedir?

Merkez ve çevre uluslar, birbirleriyle bir takım iktisadi ilişkilerde bulunurlar. Bu ilişkilerin içeriğine girmeden önce akılda tutulması gereken şey, uluslar arası iktisadın kurallarını belirleyen zaten Merkez ulus olduğudur.

Şimdi, iki ulusun birbirleriyle yaptıkları mübadeleye bakmamız lazım. Merkez ulus, teknolojik açıdan üstün ve nihai ürünü üreten taraftır. Çevre ulus ise, bu teknolojiye yoksundur ve dolayısıyla bu mübadelede kaynak yani hammaddeyi sağlayan taraf olarak rol alır. Meseleyi Galtung'un klasik örneği üzerinden anlatacak olursak, karşılaştırmalı üstünlük teorisine göre, Çevre ulus Merkez ulusa petrol, Merkez ulus da Çevre ulusa traktör verir. Buradaki temel nokta bu mübadeleden kimin daha çok yarar sağladığı ve bu yarar sonucunda taraflar-arası ve taraf-ıçi etkilerin nasıl geliştiğidir.

Taraflar-arası etkileşim, ilk bakışta, kolayca seçilebilen kısımdır. Böyle bir mübadele, Merkez ulusa, gereksinim duyduğu hammaddeyi sağlar. Merkez ulus, hammadden traktör elde edebilecek teknolojiye sahiptir ve çevre ulustan elde ettiği hammaddeyle yaptığı traktörü çevre ulusa satar. Ancak, söz konusu teknoloji yine Merkezin tekelinde kalır. Şunu da belirtelim, Merkez ulusun Çevre ulusa sattığı traktör kendi ulusunda kullanılan olmayabilir; yani son teknoloji ile geliştirilmiş olan traktör Merkez ülkede kalırken, Merkez ülke için artık modası geçmiş olan traktör de Çevre ulusa satılır. Tabi ki, burada, söz konusu traktör olduğunda bunun uluslar arası ilişkiler açısından çok büyük etkileri olmayacağı düşünülebilir fakat aynı durum, örneğin tanklar, uçaksavarlar, silah vb. için de geçerlidir. Bu durumda Merkez ulus, daima, kendi için 'geçmiş' olan, tercih edilmeyen ürünü hammadde karşılığında Çevre ulusa verir. Böylece, taraflar-arası etkileşim açısından bakınca, Merkez ulus ile Çevre ulus arasındaki makasın, her zaman, Merkez ulus lehine açıldığını söyleyebiliriz.

Taraflar-arası etkileşimin taraf-ıçi etkileşimi nasıl belirlediğini anlamak için emperyalizmin tarihsel sürecine bakalım. Bu süreci genel hatlarıyla üç dönemde inceleyebiliriz. İlk dönemde, Merkez ulus, Çevre ulus topraklarına girip, karşılığında hiçbir şey vermeksizin yağma ve hırsızlığa girişir. Bu yağma, yalnızca doğayla sınırlı değildir. Çünkü Merkez ulus, Çevre ulusun doğal zenginliklerini yağmalamakla birlikte yerli halkı da köleleştirir ve onun emeği üzerinden korkunç derecede büyük artı değer sağlar.

İkinci dönem, Merkez ulusun Çevre ulusa önemsiz nitelikte bir karşılık vererek hammadde ve iş gücünü satın aldığı dönemdir. Ancak verilen karşılıklar, henüz, 'eşit şartlarda yapılan bir ticaret'in çok gerisindedir. Çevre ulusun hala pazarlık gücü yoktur ve bu durumu, karşılıklı ticaret yerine yine yağma diye nitelendirmek doğru olur.

Emperyalizmin son döneminde ise nispeten eşitlik meydana gelir. Çevre ulusun pazarlık gücü

artmıştır. Şimdi petrole karşılık traktör alabilir. Bu gelişim, efendi-köle diyalektiğine uygun bir biçimde sağlanmıştır fakat, yukarıda da değindiğim gibi, hala gerçek anlamda bir eşitlik söz konusu değildir. Çünkü, görece olarak denge içinde gerçekleşen ticaret -tabi burada petrol ve traktörün mübadelesinde eşit çıkarlar olduğu gibi eksik ve marazi bir varsayım ile hareket ediyoruz- tarihsel süreç içinde Merkez ulus lehine gelişmiş olan eşitsizliği muhafaza etmektedir.

Şurası açık ki, örnek olarak petrol ve traktör alınırsa, her biri farklı işlem düzeylerinin ürünüdür. İşlem, kültürün doğaya uygulanması ise, ham petrol neredeyse saf doğa ürünüyken, traktör bir kültür ürünüdür.3 Dolayısıyla, eşitsiz gelişmenin altında yatan temel etken, farklı işlem düzeyleri aralığı ve bu aralığın merkez ve çevre ulusun gelişimine yaptığı katkıdır.

Farklı işlem düzeyinden meydana gelen taraf içi etkileri Galtung'un tablosuyla anlatalım.

*İşlem Düzeyi Farklarından Doğan Etkileşimin Taraf-içi Etkileri**

(MU= Merkez ulus, ÇU= Çevre ulus)

Ekonomik ilişkiler: (MU)Yeni üretim araçları geliştirilir (ÇU)Önemli bir gelişme olmaz
Uluslar arası ilişkilerde siyasal yer: (MU)Merkez durumu pekişir (ÇU)Çevre durumu pekişir
Askeri yararlar: (MU)Tahrip araçları kolayca üretilebilir (ÇU)Hiçbir yararı olmaz (savaşlar hammaddeyle kazanılmaz)
İletişimsel yararlar: (MU)İletişim araçları kolayca üretilebilir (ÇU)Hiçbir yararı olmaz (iletişim ve ulaşım hammaddeyle olmaz)
Bilgi ve araştırma: (MU)Yüksek düzeyde işlem için büyük gereksinme duyulur (ÇU)Pek büyük bir gereksinme yok
Uzman gereksinme: (MU)'Yapmak' için uzman, bilim adamı, mühendis yetiştirilir (ÇU)'Sahip olmak' için uzman, örneğin avukat yetiştirilir
Beceri ve eğitim: (MU)İşlem düzeyini sürdürmek için gereksinilir (ÇU)Büyük bir gereksinme yok
Sosyal yapı: (MU)Yeteneğin sosyal hareketliliğe dönüştürülmesi için toplumsa değişmeye gereksinim duyulur (ÇU)Büyük bir değişim yok, çıkarma işlevi yeteneğe değil mülkiyete dayanır
Psikolojik etkiler: (MU)Kendine dayanma ve özerklik psikolojisi gelişir
(ÇU)Bağımlılık psikolojisi gelişir.

Galtung'un tablosu, asimetric mübadelenin, toplumsal sistemin her bir basamağındaki 'sıçrama' etkisini gösterir. Tabloyu incelediğimizde, eşitsiz gelişmenin, birbirinden ayrılamaz bütünsel bir yapı içinde geliştiğini görebiliriz. Dokuz boyut da birbiriyle alakalıdır, birinin gelişimi diğerinin de gelişimini destekler.

Merkez ulus ile çevre ulus arasında ortaya çıkan bu 'aralık' sistemin sürdürülebilirliği açısından hayati rol oynamaktadır. Bu hususta Merkez ulusun merkezinin en sadık işbirlikçisinin Çevre ulusun merkezi olduğunu söylemiştik. Sistemin sağlıklı bir biçimde devam edebilmesi için sürekli kontrol altında tutulması gereken grup ise Çevre ulusun çevresidir. Çünkü her şeyden önce asıl sömürülen kesim burasıdır. Hem iki ulusun merkezini hem de Merkez ulusun çevresini besleyen Çevre ulusun çevresidir. Bu bakımdan, bu grup, işbirlikçi Çevre ulusun merkezi tarafından daima kontrol altında tutulur. Sistemli olarak yoksullaştırılır; toplumsal yapının baskın özelliği feodal düzendir ve bu düzenin bozulmamasına uğraşılır, eğitimsiz bırakılır dolayısıyla bilgiye ulaşmaları neredeyse imkânsızlaştırılır ve böylece örgütlenme, birlikte harekete geçme gibi imkânlardan yoksun bırakılır. En önemlisi de bu kısım, yani çevre ulusun çevresi yalnız bırakılır. Çünkü çevre ulusun merkezi çıkar uyumu sebebiyle ve varlığını Merkez ulusun varlığıyla bir tuttuğundan dolayı, aynı ulustan olmalarına karşı bu kesimin açıkça düşmanıdır. Merkezin merkezi ise zaten sistemin asıl nemalanıcısı olduğundan herhangi bir iş birliği söz konusu bile olamaz. Merkez ulusun çevresi ise Çevre ulusun çevresinden merkeze akan bolluğun damlalarıyla besleniyor olduğundan söz konusu kesimi desteklemeyecektir. Böylece uluslar arası sistemde yalnız bırakılan Çevre ulusun çevresi yoksulluğa mahkûm edilmiş olur.

Emperyalizmin Türleri

Emperyalizm, yapısı itibarıyla, asla tek boyutlu değildir. Nüfuz ettiği alana mümkün olan tüm araçlarıyla saldırır ve emperyalist ulusun ruhu, bağımlı kılınan ulusun her bir hücresine dek sızar. Bu bakımdan, tarihin bir döneminde, emperyalist ilişkide bulunulmuş bağımlı ülkenin bu psikolojiden

tamamen kurtulması neredeyse olanaksızdır. Böyle bir şey için belki İran İslam devrimi ya da Rusların Bolşevik devrimi kadar köklü ve bilinçleri hedef alan bir devrim olması gerek. Özellikle ikinci dünya savaşından sonra bağımsızlığını kazanmış ulusların durumuna bakınca bu iddianın doğruluğu daha da billurlaştır. Fakat hangisinin daha sağlıklı olduğu meselesi bu yazının konusu değildir.

Galtung, **beş tür** emperyalizmden bahsetmektedir;

* *Ekonomik, Siyasal, Askeri, İletişimsel ve Kültürel*

Yazar emperyalizmin türleri arasında bir öncelik sıralaması yapmaz. Ona göre, herhangi bir türden başlayabilir emperyalizm fakat burada, Marksist teorinin de hakkını vermek adına, önceliği ekonomik emperyalizmde olduğunu belirtelim. Yalnız bu sadece etkileşimin başlangıcı açısından böyledir. Çünkü, zamanın herhangi bir anında, emperyalizmin iktisadi boyunduruğundan kurtulan bir ulus hemen o an da, örneğin, kültürel emperyalizmden de kurtulmuş olmaz. Hatta denebilir ki asıl zor olan da budur.

Emperyalizmin türlerinin her birinin, hem merkez hem de çevre ulus açısından farklı çıktıları vardır.

İktisadi emperyalizmde merkez ulus üretim araçlarını sağlarken çevre ulus hammaddeyi ve pazarı sağlayacaktır.

Siyasi emperyalizmde merkez ulus siyasi modelleri yaratır ve uluslar arası sistem adına kararlar alır, çevre ulus ise bu modelleri taklit eder ve kararlara boyun eğer. Bu da, çevre ulusun siyasi karar alma mekanizmalarının merkez ulusun elinde olduğunu gösterir.

Askeri alanda, tahrip gücü kıyas götürmez derecede yüksek silahları ve ileri askeri teknolojiyi merkez ulusun elinde tutar. Buna karşılık çevre ulus, disiplin, konvansiyonel silah gibi geleneksel gereçlere sahiptir.

Emperyalizmin iletişimsel yönü, diğerlerinden daha az önemli değildir. Dünyanın belli başlı bütün büyük haber alma servisleri merkez ülkelere bağlıdır. Çevre ya da Merkez ulus olsun, dünyanın herhangi bir yerinde gelişen vaka dünyaya, bu ajanslar aracılığıyla, Merkez ülkenin süzgecinden geçirilerek gönderilir. Bu bakımdan çevre ülkede haber izleyen kişi olayın kendisini değil ona aktarılan şeklini izlemektedir.

Kültürel emperyalizmin en temel etkeni eğitimidir. Merkez ülke öğretici konumundadır. Her şeyden önce, öğretilen onun medeniyetidir. Bu durumda çevre ulus da öğrenici durumundadır. Merkezin gösterdiği yoldan eğitim alan çevrenin bağımlılığı pekiştirilir. Burada beyin göçünden de bahsetmek gerek. Çevre ulusun yaratıcı beyinleri merkez ulus tarafından, bizzat merkez ulusta eğitilir. Eğitimi merkezde alan çevre ulus insanı kendi ülkesine döndüğünde merkez ulusun kültürüne adapte olmuş bir yarı-aydına dönüşür.

Sistemi Bozma Girişimleri ve Lenin'in Yanılgısı

Yirminci yüzyılın ilk yarısı iri ufaklı sosyalist devrimlere sahne oldu. Bütün bu sosyalist devrimlerin amacı, elbette, emperyalist sistemi çökertmekti. Marksizm, bu bağlamda çok önemli bir teori koydu ortaya: Çevreyi merkeze taşımak. Çevre ulusun çevresi, kendi merkezinin büyük merkez ile iş birliği içinde, ortak çıkarlara sahip olduğunu tespit etti. Böylece, Çevre ulusun içinde merkez ve çevre yer değiştirdi; bütün sosyalist devrimlerin mantığının özü buradadır. Proletarya asıl sömürülen sınıftı, yarattığı artı değer hem kendi merkezine hem de merkezin merkezine akmaktaydı ve eğer proletarya kendini merkeze taşıyabilirse bu yapı da kırılmış olacaktı. Teoride oldukça makul görünen plan uygulamada bütün teoriyi çökertecek bir sorunla karşı karşıya kaldı. Marksist teorinin özgün biçimine göre, sosyalist devrimin gerçekleşmesi gereken yer ileri safhada kapitalist ülkelerdi. Ancak Lenin'in Marks'a ilave etti bir şey oldu; devrim kapitalist ülkelerde gerçekleşmeyecektir çünkü bu ülkeler kendi proletaryasına görece olarak daha yüksek yaşam standartları sağlamaktadır. Bu sebeple, gerekli koşullar oluşturulduğunda devrim yeterince kapitalistleşmemiş ülkelerde de gerçekleşebilir. Nitekim dediği gibi de olmuştur. Bolşevik devrimi gerçekleştiğinde Rusya, henüz feodal toplum yapısını kıramamış, sanayileşme oranı düşük, bir ülkeydi. Devrimin gerçekleşmesi, önce Lenin'in haklıymış gibi görünmesine neden oldu fakat süregelen ilişkiler bunun tam aksini

gösterdi. Çünkü sosyalistleşen çevre ülkeler kendi içlerinde sosyalist ilişkileri yürütseler dahi uluslar arası pazara çıkırlarında yine kapitalizmin yasalarına tabiydiler. Bu da sürdürülmesi imkânsız bir ilişki biçimiydi. Yeni gelişen sosyalist toplumların karşısında yüzyıllardır güçlü olan kapitalist devler vardı. Hâlbuki özgün içerikte öne sürülmüş olduğu gibi, sosyalist devrim A.B.D ve İngiltere gibi iki ileri kapitalist ülkede gerçekleşmiş olsaydı bu ülkeler kendilerinin karşısında bu çapta bir güç bulamayacaklardı. Önce bu iki merkez ülkenin çevre ülkeleri sosyalist olacak ardından da bu yapı içinde daha fazla kapitalist olarak kalamayacak olan Avrupa'nın diğer kapitalist ülkeleri sosyalizme geçecekti. Böylece, uluslar arası iktisadi ilişkilerde sosyalizmin yasaları hüküm sürecek ve bütün dünya sosyalist olacaktı. Sonuçta bütün bunlar olmadı, dolayısıyla bu tür akıl yürütmelerin hepsi farazidir.

Diğer taraftan, sosyalist devrim çevre ülkelerden geldikten sonra, enteresan bir biçimde, aynı merkez-çevre paradigması bu ülkelerde de oluştu. Bundan böyle doğu bloğunun merkez devleti S.S.C.B.'ydi ve onun, örneğin Çekoslovakya ile olan ilişkisi, İngiltere'nin Hindistan'la olan ilişkisinden çok da farklı değildi.

Ne Yapmalı?

Günümüzde klasik anlamda bir sömürge ülke kalmamıştır ancak sömürü devam etmektedir. Proletaryanın nispeten azalmış olması bu gerçeği değiştirmemektedir. Gerçekten de, gelişmekte olan ülke nüfuslarının sektörel dağılımına bakıldığında hizmet sektörü hızla yükselmekte, tarım sektörü düzenli oranda azalmaktadır buna karşın işçi sınıfında belirgin bir artış gözlenmemektedir-ki bu da aslında çarpık büyümenin bir ifadesidir. Ancak, yine de, hizmet sektörü olsun, kol ya da kafa işçisi olsun üreten ile sermayedar arasındaki ilişki değişmeyecektir. Bugün, zayıf orta sınıfın yaşam koşulları görece iyi olarak değerlendirilebilir fakat bu iyileşmenin borçlandırmaya dayalı bir iyileşme olduğunu da hatırlamak gerek. Konudan fazla uzaklaşmayalım, özetle kapitalizm, egemen sistem olduğu müddetçe bunun böyle sürüp gideceği açıktır.

İlkin, Marksist teorinin ortaya koyduğu metodun hala çıkar yol olduğunu söyleyelim fakat yöntem konusunda sistemin yürümediği açıkça oraya çıkmıştır. Yani Merkez ülkenin merkezi ile Çevre ülkenin merkezi arasındaki bağlantı kesilmek zorundadır, bu emperyalizm zincirini kırabilmek adına olmazsa olmaz bir durumdur. O halde, birinci hedef, Çevre ülkelerde çevreyi merkeze taşımaktır. Böylece ileri kapitalist devletlerle başka türlü bir etkileşim içine girilebilir. Şunu hemen ekleyelim, çevrenin merkeze taşınması durumu, halktan kopuk bir hareket olamaz, olmamalıdır. İktidar sahibi olan çevre meşruiyetini geniş halk tabanına dayandırmak zorunda... Dolayısıyla bu dönüşümün alt yapıdan yükselmesi gerekmektedir. İkinci bir nokta olarak, yine Marksist teoriden esinlenerek şu söylenebilir, bütün gelişmekte olan ülkelerin iş birliği. Çünkü eskiden Çevre ülkelerin çevreleri yalnızlaştırılmıştı; iktidardan uzak oldukları gibi herhangi bir eylem ve hareketten de uzak bırakılmıştı fakat gelişmekte olan ülkelerde çevreyi merkeze taşıdıktan sonra artık bu ülkelerin yeni merkezleri birbirleriyle ilişki halinde olabilirler. Bu ilişkiler, iktisadi, siyasi, askeri ve kültürel ilişkilerdir ki bütün bunlarda Merkez ülkeye karşı güçlü bir karşı blok oluşturulabilir. Bir başka önemli nokta olan iletişimsel emperyalizm bugün, internet sayesinde, büyük ölçüde kırılmıştır. Daha birkaç ay önce örneğin, Mısır'da olan hadiseleri artık batının gözüyle takip etmek zorunda değildik. Hatta el-cezire gibi bazı doğu menşeli kanallara bile lüzum kalmadan, bizzat göstericilerin kendi kayıtları, internet aracılığıyla tüm dünyaya hızla yayılmıştı. Wikileaks de bu durumun bu konuda bir başka önemli örneğidir. İnternet, bu bakımdan, batı kökenli bir teknoloji olmasına karşın, batı hegemonyasını kırabilen ilk araçtır.

En önemli unsurlardan biri, emperyalizmin eğitim üzerindeki etkisiyle mücadeledir. Her şeyden evvel, bize kendi modellerimiz gerekiyor. Merkez ülke aynı zamanda bir model ihraççısıdır. Kendi iktisadi ve siyasal yapısına göre ürettiği modelleri aynı tarihsel süreçten gelmeyen Çevre toplumlara ihraç eder ve bu da çarpık gelişmenin temel paradigmalarından birini oluşturur. Kemalizm iyimser bir denemeydi fakat başaramadı. Çünkü hem merkez batıcıydı, yani modernleşme kavramı bir bakıma batılılaşma ile özdeş kılındı, hem de, buna bağlı olarak, kültürel emperyalizme fazlasıyla açık ve kırılgan bir modeldi. Bu bakımdan, çevre ülkelerin yerelleşmesi zorunludur. Yerelleşme ifadesi önemlidir. Çünkü anlatılmak istenen 'milliyetçilik' değil 'kültürcülük'tür.

Batılılaşma kültürel çekicilikle ilgili bir hadisedir. Kültürel çekicilik birçok sosyal bilimcinin değindiği bir mefhum; ileri olana öykünme, geri olanı hor görme, kendi kültürün de olsa durum böyledir. Ancak göz kaçırılan nokta şudur, batı dünyasının orta çağı doğunun ileri bir medeniyet olduğu zaman

aralığına rastlar, yine de, batının gelişim sürecini doğuya öykünerek gerçekleştirdiği söylenemez. Doğu en üst medeniyetken dahi 'doğululaşma' diye bir kavram hiç olmamıştır. Şu kabul edilebilir, Rönesans'ın başlangıcından İslam coğrafyasından yapılan çevirilerin etkisi büyüktür ki bu zaten, hiçbir zaman karşı çıkılan bir şey de değildir. Batının ilmini, sanatını takip etmek zaruri lakin tarihsel sürece baktığımızda batı büyük atılımını kendi nüvesinden çıkarmıştır. Kapitalizm, Protestanlıkla birlikte yürür, laiklik Hristiyanlığın özünde vardır; Roma'dan beri Tanrı ve Sezar birbirinden ayrıdır; özel mülkiyet yine Roma'da tohumlarını atar ve 'batı' demokrasisi antik Yunan'dan çıkmıştır ve belki batının en belirgin özelliği olan bireycilik, Locke, Montaigne, Kant vb. gibi batıyı batı yapan düşünürlerden çıkmıştır. Özetle batı esinlenmiştir belki ama öykünmemiştir. Kendi kafasını kendi omuzları üzerinde koymuş ve gelişmiştir. Batı dendiğinde yalnızca batı medeniyeti anlaşılır, buna karşın batılılaşma terimi daha doğumundan marazidir. Batılılaşma demek baştan batılı olmadığının ifşası demektir. Bugün, Çin ve Japonya gibi ülkelerin modernleşmesi bu bakımdan dikkatle incelemeye değerdir.

Erhan ATAGÜL

iletisim@politikadergisi.com

Dipnot:

1 Doğu Ergil, *Bağımlılık Olgusu ve Merkez Çevre Sisteminin Evrimi*

2 Doğu Ergil, *Emperyalizmin Yapısal Kuramı*

3 Doğu Ergil, a.g.e.

* Tabloyu Galtung'dan aktaran Doğu Ergil.

Yorumlar

- [Bilim/Kuramsal](#) [2]

Kaynak URL (16/04/2024 - 06:23 tarihinde yazdırıldı):

<https://www.politikadergisi.com/okur-makale/merkez-cevre-paradigmasi-ya-da-emperyalizmin-yapisal-kurami>

Bağlantılar:

[1] <https://www.politikadergisi.com/pd-uye/e-atagul>

[2] <https://www.politikadergisi.com/category/icerik-kategorileri/bilimkuramsal>